

תהלים מזמור קמ"ה

מזמור קמ"ה הוא מזמור הלל הפותח בכותרת 'תהילה לדוד'. הכותרת "תהילה" מופיעה פעם אחת בלבד בספר תהלים (בשונה מכותרות אחרות כגון מזמור, שיר וכדו'). למרות שכותרת זו מופיעה פעם אחת בלבד קרוי הספר כולו תהלים.
חז"ל ייחסו למזמור קמ"ה חשיבות רבה:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד ב

אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא: כל האומר (תהלים קמ"ה) תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים - מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

בנוסף לחשיבות המזמור יש לפסוק טז במזמור "פִּתְּחָה אֶת יְדֶךָ וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רְצוֹן" חשיבות הלכתית מיוחדת במסגרת אמירת פסוקי דזמרה.

הרב מלמד פניני הלכה, תפילה יד:ג

"ואם אמרו [אמר את פסוק ט"ז] בלא כוונה - צריך לחזור ולאמרו בכוונה."

לדיון בחשיבותם של פסוקי דזמרה שבתפילה בכלל, ומזמור קמ"ה בפרט, [ראו הרב אליעזר מלמד באתר ישיבה](#)

במהלך השיעור נעמוד על חשיבותו הרבה של מזמור התהילה - מזמור קמ"ה.

להעמקה:

מזמורי הלל מתאפיינים בכך שיש בהם קריאה להלל את ה'. (אחת מן הקריאות המפורסמות להלל היא 'הללו - יה', אך ישנן קריאות נוספות להלל כגון 'ברכי נפשי את ה' ' במזמור קד). בנוסף לקריאה להלל מכילים מזמורי ההלל על פי רוב הנמקה להלל - פירוט הדבר שעליו אנחנו מהללים את ה'. ההנמקה יכולה להתייחס לחכמת ה' בבריאה, (כמו במזמור קד - ברכי נפשי) להשגחתו על בריותיו ועוד...

מבנה המזמור

מזמור קמ"ה בנוי באקרוסטיכון. (הכותרת תהילה לדוד. אינה מגוף המזמור. המזמור פותח באל"ף: 'ארוממך אלוהי המלך') האקרוסטיכון במזמור זה אינו מושלם וחסרה בו האות נו"ן (על חסרון האות נו"ן ראו בהעמקה)..

מבנה אקרוסטיכון הוא מבנה א"ב - פסוקיו פותחים באותיות א"ב על פי הסדר. בספר תהלים שבעה מזמורי אקרוסטיכון. קי"א, קי"ב, קי"ט (אקרוסטיכון מתומן - שמונה פסוקים הפותחים בכל אחת מאותיות הא"ב) בנוסף במזמורים הללו מופיע אקרוסטיכון חסר: כ"ה (חסר ו"ו), ל"ז (חסר עי"ן), ל"ד (חסר ו"ו).

בעיון המוצע נראה שהמזמור מחולק לשתי קטגוריות של תיאור המופיעות בו לסירוגין. הקטגוריה הראשונה היא תיאור המהללים את ה'. הקטגוריה השנייה היא תיאור השבח והלל לה'. תיאורים אלו כמובן קשורים זה בזה. להלן מוצג המזמור כך שהתיאורים מובחנים זה מזה.

למורה

ניתן להציע את החלוקה כפי שהיא מובאת להלן. בכיתות חזקות ניתן לנסות להגיע עם התלמידים לזיהוי עקרון החלוקה (הבחנה בין אומרי הלל לתוכן ההלל) וכן למיון הפסוקים. דרך ביניים היא לתת לתלמיד אחד לקרוא את פסוקי המהללים ולאחר לקרוא את פסוקי ההלל ובעקבות הקריאה להגדיר את ההבדל בתוכן הפסוקים.

מהללים	הלל
(א) תהלה לדוד	
אַרוממך אַלוהי המלך ואַברכה שְׁמךְ לְעוֹלָם וָעֶד: (ב) בְּכָל יוֹם אַבְרַכְךָ וְאֶהְלֶלְךָ שְׁמךְ לְעוֹלָם וָעֶד:	
	(ג) גָּדוֹל ה' וּמְהֵלֵל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֶקֶר:
(ד) דּוֹר לְדוֹר יִשְׁבַּח מַעֲשֵׂיךָ וּגְבוּרָתֶיךָ יְגִידוּ: (ה) הַדָּר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדַבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה: (ו) וַעֲזֹז נִזְרָאתֶיךָ יֹאמְרוּ וּגְדֻלָּתֶךָ אֲסַפְּרָנָה: (ז) זָכַר רַב טוֹבֶךָ יִבְיַעוּ וַעֲדַקְתֶּךָ יִרְנְנוּ:	
	(ח) חֲנוּן וְרַחוּם ה' אֶרֶךְ אֲפִים וְגָדֵל חֶסֶד: (ט) טוֹב ה' לְכָל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו:
(י) יוֹדֶיךָ ה' כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכּוּכָה: (יא) כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ יֹאמְרוּ וּגְבוּרָתֶךָ יִדְבְּרוּ: (יב) לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי הָאָדָם גְּבוּרָתוֹ וְכְבוֹד הַדָּר מַלְכוּתוֹ:	
(יג) מַלְכוּתֶךָ מַלְכוּת כָּל עֲלָמִים וּמִמְשַׁלְתֶּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: (יד) סוֹמֵךְ ה' לְכָל הַנִּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: (טו) עֵינֵי כָל אֱלֹהִים יִשְׁבְּרוּ וְאַתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ: (טז) פּוֹתֵחַ אֶת יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רֵצוֹן: (יז) צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו וְחֹסֵיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: (יח) קְרוֹב ה' לְכָל קְדָאִיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאַמֶּת: (יט) רֵצוֹן יִרְאִיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעַם: (כ) שׁוֹמֵר ה' אֶת כָּל אֲהָבָיו וְאֶת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד:	(כא) תַּהֲלֵת ה' יִדְבֵּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֶׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

בתחילה המזמור, בפסוקים א- יב מופיע בעיקר תיאור המהללים, יחיד (דוד) ורבים (קבוצות שונות) המהללים את ה'. בתוף פסוקים המהללים, פסוקים ג, ח, ט הם פסוקי שבח לה'. בהמשך המזמור פסוקים יג – כ המופיעים בעיקר פסוקי שבח לה' על מידותיו ומעשיו.

פסוק כא פסוק הסיכום, המתאר את המהללים את ה'
 מבנה המזמור הוא מבנה מסורג – שני עניינים מופיעים בו לסירוגין.
 המזמור כביכול מציג בפנינו את התכנסות קהל המהללים ורק לאחר שהמהללים מתכנסים
 מושמעים במזמור דברי ההלל לה'.

למורה : ניתן לתת ביטוי מוחשי לתמונה העולה מן המזמור - דוד מתחיל בהלל ולאט לאט מתקבצים
 סביבו עוד ועוד מהללים. רק לאחר שמקהלת המהללים מתקבצת, פותח המזמור בדברי הלל.

המהללים

מי הם המהללים את ה'?

פסוקי השבח במזמור מפרידים בין המהללים לחלוקה פנימית של שלושה חלקים.

אַרְוַמְךָ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וְאַבְרַכָּה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:

(ב) בְּכָל יוֹם אֲבָרְכְּךָ וְאַהֲלִלָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד:

(ד) דוֹר לְדוֹר יִשְׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וְגִבּוֹרֹתֶיךָ יִגִּידוּ:

(ה) הִדְר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה:

(ו) וְעֲזֹז נִזְרָאֲתֶיךָ יֹאמְרוּ וְגִדּוּלֶתֶךָ אֲסַפְּרָנָה:

(ז) זָכַר רַב טוֹבֶךָ יִבְיָעוּ וְצִדְקָתֶךָ יִרְנְנוּ:

(י) יוֹדוּךָ ה' כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכְּכָה:

(יא) כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ יֹאמְרוּ וְגִבּוֹרֹתֶךָ יִדְבְּרוּ:

(יב) לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי הָאָדָם גִּבּוֹרֹתֶיךָ וְכְבוֹד הִדְר מַלְכוּתֶךָ:

(כא) תִּהְיֶה ה' יֹדֵבֶר פִּי וְיִבְרַךְ כָּל בֶּשָׂר שֶׁם קִדְּשׁוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

בחלק הראשון (א-ב) דוד לבדו מהלל את ה'. [לשונות ההלל הן: ארומם, אברך, אהלל]

בחלק השני (ד-ז) הדורות (דור לדור) ודוד מהללים את ה'. [לשונות ההלל הן: ישבח, יגיד, אשיחה, יאמרו, אספרנה]

בחלק השלישי (י-יב) כל מעשי ה' וחסידיהו מהללים את ה'. [לשונות ההלל הן: יודו, יברכו, יאמרו, ידברו, יודיעו].

בפסוק הסיכום (כא) דוד וכל בשר מדברים ומברכים את ה'

ניתן לזהות **התפתחות** בשלושת החלקים הבאה לידי ביטוי בהרחבת מעגל המהללים את ה'. **ההלל בו פותח דוד הולך ומתפשט בעולם**. לשונות ההלל המרובות מרמזות על הרצון להלל את ה' בכל דרך אפשרית (בדומה למזמור קג, החותם את ספר תהלים)

קהל המהללים מתואר על פני ציר הזמן (בכל זמן) – 'דור לדור'. ועל פני ציר המקום (בכל מקום) – 'כל מעשיך'. חיבור הקהלים מלמד שהקב"ה מהולל בכל הזמנים ובכל המקומות.

התחושה העולה מפסוקים אלו היא התרחבות קבוצת המהללים – הלל הפותח בדוד המלך והולך ומתרחב למעגלים רבים נוספים. הרעיון הבא לידי ביטוי בחלוקה זו הוא התפשטות ההלל לה' בעולם. דוד פותח בהלל והוא הולך ומתפשט. ייתכן שרעיון זה רומז לכל יחיד על חובתו לפתוח בהלל ולסחוף אחרים אחריו.

מטרת המהללים כפי שהיא מופיעה בפסוק י"ב היא לא רק להלל בעצמם אלא "להודיע לבני האדם גבורתו" – לפרסם בעולם את גבורות ה' ואת כבוד הדר מלכותו.

בפסוק הסיכום "מדווח" דוד על הצלחתו. ברכתו את ה' התפשטה ובסיום המזמור מצטרפים אליו "כל בשר" (ציר המקום) המברכים את ה' "לעולם ועד" (ציר הזמן).

למורה

פירושו של רש"י לפסוקים ד, ו משקף את המעבר מן ההלל של הדורות להלל של דוד :

רש"י

(ד) דוד לדור ישבח מעשיך, וגם אני הדר כבוד הודך אשיחה :

(ו) ועוזו נוראותיך יאמרו, וגם אני גדולתך אספרנה :

לפי פירוש רש"י דוד מצטרף להלל של הדורות.

בכיתות חזקות ניתן ללמד את רש"י וכן להצביע על **המתודה פרשנית** בפירושו כאן. לפנינו דוגמא לפירוש רש"י בו רש"י רק מוסיף מילים בודדות לפסוק, מבלי לתת הסבר כלשהו, ובכך מדגיש את משמעות הכתוב. יש לשים לב לתופעה זו החוזרת פעמים רבות בפירוש רש"י וגם בפרשנים נוספים. הוספת מילה לכתוב מעניקה לו את המשמעות אליה כיוון הפרשן.

משמעות רעיונית למעבר מהלל מפיו של דוד המלך להצטרפות להלל של הדורות :

האדם הפרטי מוגבל בזמן (ימי חייו) ובמקום (אדם יכול להיות נוכח רק במקום אחד בכל רגע נתון). העוצמה של ההלל במזמור זה נובעת מהכוח של שרשרת הדורות בכל מקום להלל את ה'. במזמור זה דוד מצרף עצמו לשרשרת הדורות המהללת את ה'.

אל מול החשיבה המודרנית המעניקה תשומת לב רבה לאדם הפרטי, מציג כאן המזמור את האדם השואב את כוחו מהיותו חלק מציבור וחוליה אחת בשרשרת של דורות.

הרעיון של דוד כחלק מציבור המהללים חוזר על עצמו בפסוק החותם את המזמור - תהילת ה' ידבר פי [יחיד - דוד] ויברך כל בשר ... לעולם ועד [רבים - כל בשר].

פסוקי השבח

פסוקי השבח מרוכזים בעיקר בפסוקים יג – כ. עם זאת גם בחלקו הראשון של המזמור פסוק ג ופסוקים ח – ט הם פסוקי שבח. נעיין בפסוקי השבח:

(ג) גדול ה' ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר:

(ח) חנון ורחום ה' ארך אפים וגדל חסד:

(ט) טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו:

(יג) מלכותך מלכות כל עלמים וממשלתך בכל דור ודור:

(יד) סומך ה' לכל הנפלים וזוקק לכל הכפופים:

(טו) עיני כל אליך ישרו ואתה נותן להם את אכלם בעתו:

(טז) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

(יז) צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו:

(יח) קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת:

(יט) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע וישועם:

(כ) שומר ה' את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד:

נגדיר מהו השבח הניתן לה' בכל אחת מקבוצות הפסוקים

פסוק ג – אומר אמירה כללית על הקב"ה

פסוקים ח – ט עוסקים במידותיו של הקב"ה

פסוקים יג – כ בעיקר במעשיו של הקב"ה

פסוק ג – מתאר את הקב"ה כגדול (אך אינו מציין מאיזו בחינה הקב"ה גדול), ומתאר את העובדה שרבים מהללים אותו. בנוסף מגביל פסוק ג' את היכולת להלל את ה' – אין חקר לגדלותו. עד כמה שהקב"ה יהיה מהולל לא ניתן למצות את ההלל.

למורה

על מנת להבין את הפרק יש להכיר את משמעות מלות הפסוקים. הפרשנות מסייעת לביאור הפסוקים. לאורך השיעור כולו **אין חובה לתלמיד לעיין בדברי הפרשנים עצמם** אלא אם כן יצוין במפורש אחרת. עיון בפרשנים עצמם יעשה בהתאם לרמת הכיתה.

ראב"ע

(ג) **גדול** ... ובעבור שאמר שהוא גדול הזכיר כי לגדולתו אין חקר, כי כל מלך בלתו יש לגדולתו ראשית ואחרית ולגדולתו אינו כן:

לדברי ראב"ע הגבלת היכולת לשבח מייחדת את הקב"ה ממלכים אחרים, ששבחם ניתן לתיאור ממצה.

פסוקים ח – ט מתארים את מידותיו של הקב"ה

להעמקה

פסוק ח מזכיר את י"ג מדות של רחמים.

שמות פרק לד: (ה) וַיֵּרֶד ה' בָּעָנָן וַיִּתְּצֵב עָמוּ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה': (ו) וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵיו וַיִּקְרָא ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אָפַיִם וְרַב חֶסֶד וְאֱמֶת: (ז) נָצַר חֶסֶד לְאֲלֹפִים נָשָׂא עֹון וּפָשַׁע וְחַטָּאת וְנִקָּה לֹא יִנָּקֶה פֶקֶד עֹון אָבוֹת עַל בְּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רְבָעִים:

פסוקי י"ג מידות שבשמות המתארים את מידותיו של הקב"ה חוזרים בצורות כאלו ואחרות בספרי תנ"ך רבים וגם במזמורים נוספים. בין אם נכריע כדעת הסוברים בפירושם לספר שמות לד, ה-ז שהקב"ה הוא המשמיע פסוקים אלו, ובין אם נקבל את הפירוש שמשה אומר אותן – הרי שבשני המקרים יש בפנינו "מקור מוסמך" המתאר את הקב"ה. לכן לא נתפלא כאשר נראה נביאים שמתבססים על מקור זה (ראו למשל מיכה ז, יח – כ. יונה ד, ב ועוד)

פסוקים יג – כ מעשיו של הקב"ה

המעשים, כפי שנראה, הם פועל יוצא ממידותיו של הקב"ה. הקב"ה חנון ורחום ומעשיו מבטאים את רחמיו.

פסוק י"ג מתאר את העובדה שהקב"ה מולך ומושל. הפסוק מתייחס לציר המקום – מלכות כל עולמים, ולציר הזמן – בכל דור ודור. יוצא אם כן, שבשונה מכל מלך בשר ודם, הקב"ה מולך בכל דור ובכל מקום.

למעשה מוזכרת מלכותו של הקב"ה כבר בפסוקים יא – יב. שם נאמר שהמהללים מעוניינים לפרסם את מלכותו של ה' בעולם.

פסוקים יא – יג פותחים באותיות **כ ל מ** היוצרות בהיפוך את המילה מלך. העובדה שדווקא בפסוקים אלו מודגשת מלכותו של הקב"ה כמובן אינה מקרית. דברי ראב"ע להלן מבססים את הרעיון כי עיקר המזמור משבח את מלכות ה' בעולם.

ראב"ע:

(א) תהלה לדוד ארוממך, בדבור ובאמונת הלב. והזכיר המלך ["אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ"] כי הוא המלך באמת וזהו יסוד כל התהלה הזאת.

הפסוקים הבאים מתארים את אופי מלכותו של הקב"ה ואת יחסו לנתיניו כאמור הקב"ה כמלך רחמן הוא עיקר השבח במזמור (ההנמקה להלל). נעיין בפסוקים המבטאים את דאגתו של הקב"ה לברואיו.

(יד) סוּמָךְ ה' לְכָל הַנִּפְלִים	וְזִקְךָ לְכָל הַכְּפוּפִים:
(טו) עֵינֵי כָל אֱלֹהִים יִשְׁבְּרוּ	וְאַתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ:
(טז) פֹּתַח אֶת יָדְךָ	וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן:
(יז) צִדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו	וְחֹסֵד בְּכָל מַעֲשָׂיו:
(יח) קָרוֹב ה' לְכָל קִרְאָיו	לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאֵמֶת:
(יט) רִצּוֹן יִרְאֵיו יַעֲשֶׂה	וְאֵת שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם:
(כ) שׁוֹמֵר ה' אֶת כָּל אֲהָבָיו	וְאֵת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד

למי דואג הקב"ה?

לכל הנפלים, לכל הכפופים, לכל, לכל קראיו, לכל אשר יקראהו באמת, ליראיו ולאהביו. המילה כל חוזרת במזמור ומרוכזת בעיקר בפסוקים אלו. הרשימה הכוללת את האנשים שה' דואג להם פותחת בחלשים בחברה, כל החלשים – הנופלים והכפופים. ברחמיו דואג הקב"ה קודם כל למי שזקוק יותר מאחרים לדאגתו.

אחר כך דואג הקב"ה לפרנסת הבריות כולן. המילה כל חוזרת פעמים רבות בפסוקים אלו. ומדגישה את יכולתו הייחודית של בורא עולם. בעוד ששלטונו, חסדו טובו ועוד של מלך בשר ודם מוגבלת, כוחו של מלך מלכי המלכים הוא בהיותו כל יכול. דברי ראב"ע מבססים רעיון זה.

ראב"ע

(ט) **טוב** - וכל מלך [אחר] לא יתכן להיותו טוב [אלא] רק לאנשים מעט. ו[אילו] השם לבדו טוב לכל. גם המלך [כל מלך אחר] לא יתכן לרחם [אלא] רק על עבדיו הנאהבים, ו[אילו] השם לבדו רחמיו על כל מעשיו :

(יג) **מלכותך** - כל מלכות [אחרת] תפסק, ומלכות השם עומדת לנצח :

(יד) **סומך** - וכל מלך [אחר] זה ישפיל וזה ירים זה יסמוך וזה יפול כי לא יוכל לסמוך ולהרים הכל, ו[אילו] השם לבדו הוא סומך הכל :

(טו) **עיני** - עם מדינות המלך מפרנסים [את] המלך, והשם לבדו מפרנס הכל [כל הבריות] לתת לכל אחד מהם מאכלו בעתו.

פותח את ידך

נשים לב שבתיאור דאגת ה' לכל בריותיו משתמש המזמור בלשון הלקוחה מספר דברים : "פתח תפתח את ידך לוי" (דין צדקה דברים ט"ו, ח.). מכאן נסיק שהבריות מתחייבות לנהוג כפי שהקב"ה נוהג.

לפסוק טז במזמור "פותח את ידך ומשפיע לכל חי רצון" חשיבות הלכתית מיוחדת במסגרת אמירת פסוקי דזמרה.

הרב מלמד פניני הלכה, תפילה יד:ג

"ואם אמרו [אמר את פסוק ט"ז] בלא כוונה - צריך לחזור ולאומרו בכוונה."

בשל חשיבותו של פסוק זה יש צורך ללמד את הפירושים שמציע דעת מקרא למלים "משביע לכל חי רצון". תלמידי 3 יח"ל יכירו שני פירושים מתוך השלושה. תלמידי 5 יח"ל יכירו את שלושת הפירושים.

דעת מקרא –

"פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון" (טו)

'ומשביע לכל חי רצון' - ולכל חי אתה נותן לשבוע את רצונך - רצון כאן הוא במשמעות של הברכה הבאה מאת ה'.

פרוש אחר : אתה משביע לכל חי **ברצון** - בסבר פנים יפות.

פרוש אחר : אתה משביע לכל חי **את** רצונו - את רעבונו.

פירושו הראשון והשלישי של דעת מקרא מבארים את המילה רצון כדבר אותו הקב"ה משביע לכל חי.

על פי הפירוש הראשון הקב"ה משביע את הרצון שלו – רצונו של ה' לברך את האדם – לכל חי.

על פי הפירוש השלישי הקב"ה משביע את הרצון של האדם – מה שהאדם רוצה הקב"ה מעניק לכל חי. על פי הפירוש השני המילה רצון משקפת את האופן שבו הקב"ה משביע כל חי.

רשימת האנשים להם דואג ה' הולכת ומצטמצמת לאורך פסוקים י"ד – כ'. מדאגה לכל, עוברים הפסוקים לדאגה לקבוצות ייחודיות: הקב"ה קרוב לכל קוראיו, עושה את רצון יראיו ושומר את הקבוצה הקרובה אליו ביותר – קבוצת אוהביו. מחד רוצה המזמור להדגיש את דאגתו עוצמתו ואת רחמיו הרבים של הקב"ה לכל, ומאידך מדגיש המזמור את מקומם הייחודי של הקוראים אל ה', של יראיו ולבסוף של אוהביו.

להעמקה

חציו הראשון של פסוק יז מתאר לכאורה את מידות הקב"ה – צדיק וחסיד, בשונה מן הפסוקים האחרים המתארים את מעשיו. בפירושו מבאר ראב"ע את החרגה ומשייך את מידות הקב"ה בפסוק זה למעשיו.

האחד - פסוק יז: "צדיק ה' בְּכָל דֶּרֶךְ וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׁיו".

ראב"ע

יז) צדיק, אם טען טוען למה יאכיל אחד חיטה ואחד שעורים. והנה התשובה, כי הוא יודע הטוב להם כי הוא בראם וידע תולדתם 'כמו הרופא המצווה שיאכל כל אדם מה שהוא טוב לו. ועוד, כי השם כל מה שיתן בדרך חסד הוא, כי איננו חייב עליו 'על כן 'וחסיד'.

חציו השני של פסוק כ: 'וְאֵת כָּל הָרָשָׁעִים יִשְׁמִיד'. מתאר את הדין שעושה ה' ברשעים. המזמור כולו עוסק בטוב שמשפיע הקב"ה על העולם בעוד שפסוק זה עוסק ברשעים ובהשמדתם. גם באמצעות הפגיעה ברשעים מגלה ה' את נוכחותו בעולם ומשפיע בו את טובו. רעיון זה מופיע בדברי דעת מקרא.

דעת מקרא - "ואת כל הרשעים ישמיד" (כ)

משהגיע לאוהביו עבר לספר על ההפך הגמור של אוהביו – הרשעים: "ואת כל הרשעים ישמיד". והנה כל המזמור מספר על טוב ה' ורחמיו ורק כאן בפסוק שלפני האחרון הוא מספר על חרון אף ה' המכלה את הרשעים, ותכף אמר 'תהילת ה' ידבר פי', לרמז כי יש להלל את ה' גם על חרון אפו ברשעים ולא על טובו לחסידיו בלבד... כשהוא עושה דין ברשעים שמו מתקדש בעולם.

חתימת המזמור

חתימת המזמור

הפסוק החותם את המזמור חוזר לפתיחת המזמור ויוצר מסגרת

(א) **תְּהִלָּה לַדּוֹד אֲרוֹמָמָה אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וְאַבְרָכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד:**

(כא) **תְּהִלָּתְךָ ה' יִדְבָּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בֶּשָׂר שֵׁם קִדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:**

המסגרת תוחמת את המזמור באמצעות חזרה על אותן מילים בתחילה ובסוף. למרות הדמיון המילולי חשוב לעיין בהבדלים. את המזמור פתח דוד בתהילתו שלו. בסוף המזמור מציין דוד שלתהילה שלו התווסף כל בשר. נראה שדוד המלך הצליח במזמור זה להניע תנועה של שבח למלכות הקב"ה בעולם כולו.

לסיכום: מזמור קמ"ה הוא המזמור החשוב ביותר להלכה בפסוקי דזמרה. מהי חשיבותו?

- המזמור משלב בין תיאור האדם המהלל (מלמטה למעלה) לבין הלל לקב"ה המקיים בחסדו את בריותיו (מלמעלה למטה). באופן זה מדגיש המזמור את הקשר בין האדם לאלוקים ובין האלוקים לאדם.
- המזמור עומד על היחס בין ההלל של הפרט להלל של הרבים ומרמז על יכולתו של הפרט להשפיע על הרבים ועל החשיבות של רצף ההלל במקום ובזמן.
- המזמור מתאר את הקב"ה כמי שדואג לכל הברואים מחד וכמי שקרוב לאוהביו מאידך.

ניתן להוסיף כמובן רעיונות בשאלת משמעותו של מזמור זה.

העשרה (רשות)

א. חסרון הנו"ן:

קהלת רבה פ"א: הדין פיטנא כד עביד א"ב זמנין מחסל לה וזמנין דלית מחסל לה"ן הפייטן הזה כשעושה א"ב פעמים משלים אותה ופעמים אינו משלים אותה)

לדברי המדרש, חסרון אות היא תופעה מקובלת במזמורי אקרוסטיכון. המדרש אינו מנסה להסביר תופעה זו ומסתפק בלציין את שכיחותה. כאמור, תופעת חסרון אות באקרוסטיכון מצוייה במזמורים נוספים. במזמורנו חסרה נו"ן. הגמרא במסכת ברכות דורשת חסרון זה:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד עמוד ב

אמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי? מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, דכתיב: (עמוס ה) "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל". במערבא מתרצי לה הכי: נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל. אמר רב נחמן בר יצחק: אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנאמר (תהלים קמ"ה) סומך ה' לכל הנפלים.

פירוש דעת מקרא מסביר את כוונת הגמרא:

דעת מקרא:

ואפשר לקרב את הדרשה הזאת אל משמעות הכתובים בדרך הרחבת הדרשה ולומר, כי לאחר שאמר המשורר "מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור" ראה כי יש דור שבו מלכות שמים פגומה, והא הדור שבו נפלה בתולת ישראל. שבשעה שישראל נופלים בפני אויביהם, כביכול, מלכות שמים מתמעטת. ולרמז לזאת החסיר את האות שלאחר המלכות... וחזר דוד ואמר "סומך ה' לכל הנפלים".

לדברי דעת מקרא, דברי המדרש באים לומר שכתובת מזמור אקרוסטיכון חסר אות מיד לאחר אותיות כלל המציאות את המילה מלך, בא לרמז שמלכותו ה' כביכול אינה שלימה כאשר עם ישראל נופל בפני אויביו. באות סמ"ך מוצג התיקון - סומך ה' את כל הנפלים.

ב. פנייה לה' בלשון נוכח ובלשון נסתר

ההתייחסות לה' במזמור היא בגוף שני בלשון נוכח ובגוף שלישי נסתר. על פי רוב, בפסוקים בהם מתוארים המהללים את ה', מוזכר שם ה' בלשון נוכח – זהו "דיווח" כביכול לה' על כך שהוא מהולל. בפסוקים בהם מתואר השבח לה' מידותיו ומעשיו, מופיע שם ה' בגוף שלישי נסתר. מכיוון שתכלית השבח הוא פרסום שם ה' בעולם, פונים דברי השבח לקהל ומתארים בפניו את גדולה ה'.

יוצאים מכלל זה

פסוק המהללים בגוף שלישי נסתר פסוק י"ב: "להודיע לבני אדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו" ופסוקי השבח בגוף שני נוכח פסוק י"ג "מלכותך... (יג)" ובפסוקים (ט"ו – ט"ז) "עיני כל אליך ישברו... פותח את ידיך..."

ג. הצעה לתרגיל בסיום הלימוד

קריאת המזמור במקהלה. באמצעות חלוקה לתפקידים שונים: דוד, דור לדור, כל מעשיך, וכדו'

ד. מאמרים להעשרה

יעקב בזק, צורות ותכנים במזמורי תהלים, תל אביב תשמ"ז, עמ' 11–47. [= בזק יעקב, 'אור חדש על תהילים קמ"ה, סיני פ"ה א-ב תש"ס, עמ' א - כז] זאב ברויאר, 'תהלה לדוד': ניתוח ספרותי של מזמור קמ"ה בספר תהלים, ספר היובל לרב מרדכי ברויאר,

כרך א, ירושלים תשנ"ב, עמ' 15–26.

מתוך המאמר של י' בזק: באופן כללי ניתן לומר שהמזמור מחולק לשני חלקים קוטביים. החלק הראשון (עד הפסוק "להודיע" ועד בכלל) דן ביחסם של הבריות לסוגיהם אל האלוקים והשתוקקותם אליו, [בהערה כאן: אכן גם בחלק הראשון מצויים פסוקים ח-ט המתארים את יחסו של ה' אל בריותיו, אך פסוקים אלו מופעים כחלק משיר המנון שהבריות שרים לכבודו של ה'] ומגמת פניו היא אפוא מלמטה למעלה, ואילו החלק השני (החל מן "מלכותך מלכות כל עולמים") דן בהנהגת ה' אות העולם והשגחתו על הבריות ומגמת פניו הפוכה מלמעלה למטה.